

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні
горизонтиDOI: doi.org/10.31499/2616-5236Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>**ISSN**
2522-
9273
(print)
2616-
5236 (online)

UDC: 336.22:004-044.922:658-049.5](045

JEL Classification D81, H20

DOI: [10.31499/2616-5236.4\(33\).2025.347639](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(33).2025.347639)

Illia Puholovko, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Postgraduate student in specialty 073 «Management» at the Department of
Marketing, Management and Business Administration

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВИХ
ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК БАЗОВА ІНФРАСТРУКТУРА БЕЗПЕКИ
БІЗНЕСУ**DIGITAL TRANSFORMATION OF TAX RELATIONSHIPS AS THE**
BASIC INFRASTRUCTURE FOR BUSINESS SECURITY

Анотація: Стаття присвячена дослідженню впливу цифрової трансформації бізнес-процесів та податкових взаємовідносин на економічну стійкість підприємств у кризових умовах. Розглянуто роль інноваційного потенціалу, гіг-економіки та дистанційної роботи у зміні моделей обліку й оподаткування. Обґрунтовано значення управління податковими ризиками, професійної підготовки фахівців і використання цифрових сервісів для мінімізації витрат, підвищення прозорості та формування конкурентних переваг бізнесу в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

Abstract: The article investigates how digital transformation of business processes and tax relations strengthens firm resilience and economic security under crisis conditions, including war risk and institutional immaturity. Building on the literature on innovation capability and organizational adaptation, we articulate the mechanisms through which digitalization reshapes accounting, taxation, reporting, and workforce organization, replacing paper-based, presence-dependent routines with cloud services, e-reporting, and remote collaboration. We argue that tax interaction is a pivotal channel linking state fiscal objectives with firms' incentives to remain compliant when uncertainty is high. Empirically, we reflect recent survey evidence on remote work diffusion and World Bank findings on compliance activities, showing a persistent shift toward electronic submission and minimal physical contact. We show that managerial decision-making is complicated by bureaucratic frictions and ambiguous

guidance, sustaining tax uncertainty despite expanded e-services. The study sets a research aim to justify the role of digital tools, e-audit readiness, and data-centric risk management in mitigating tax risks. Practical implications emphasize competency development in tax risk management, big data analytics, and handling extraterritorial information flows produced by distributed teams. Policy implications include improving consultative quality, clarifying requirements, and aligning trust services with business needs. Overall, we conclude that resilience emerges from a triad: technological integration, professional capacity, and transparent regulation. Their joint deployment reduces transaction costs, enhances compliance, and enables faster recovery while safeguarding competitive advantage in volatile environments. Methodologically, the paper synthesizes recent empirical patterns of remote work diffusion, platform-mediated gig activity, and administrative digitalization to frame testable propositions about tax risk identification. The contribution lies in specifying capabilities.

Keywords: digitalization, uncertainty, taxation, innovation, risks, compliance, data, extraterritoriality, gig-economy, economic security

Ключові слова: цифровізація, невизначеність, оподаткування, інновації, ризики, комплаєнс, дані, екстериторіальність, гіг-економіка, економічна безпека

Постановка проблеми.

Останні глобальні та національні кризові явища істотно вплинули на фундаментальні аспекти функціонування бізнесу, включаючи операційну діяльність, темпи зростання та структуру продажів. Для забезпечення життєздатності й конкурентоспроможності суб'єктів господарювання необхідно приймати стратегічні рішення, спрямовані на підвищення стійкості і адаптивності в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Незважаючи на значний обсяг досліджень щодо технологічної трансформації бізнесу, питання формування резистентності компаній до економічних потрясінь, воєнних ризиків і інституційної незрілості продовжує залишатися актуальним. Економічні шоки

супроводжуються вагомими соціально-економічними втратами, такими як скорочення бізнес-активності, зростання безробіття й зниження продуктивності. Зменшення негативних наслідків потребує ґрунтовного аналізу факторів, які визначають здатність підприємств ефективно реагувати на зовнішні виклики й оперативно відновлюватися.

Цифровізація виступає ключовим чинником стабільності бізнесу, оптимізуючи процеси та підвищуючи рівень економічної безпеки. Особливої уваги заслуговує податкова взаємодія як базова ланка між бізнесом і державою, що узгоджує фіскальні інтереси держави та прагнення компаній підтримувати легальний статус у періоди невизначеності. Ідентифікація й управління податковими ризиками є

важливими складовими системи економічної безпеки підприємства, оскільки дозволяють своєчасно виявляти загрози й мінімізувати їхній вплив. У сучасних реаліях комплексна оцінка ризиків набуває особливої значущості через зростання фіскального навантаження та необхідність забезпечення сталого наповнення бюджетів, що безпосередньо позначається на фінансово-економічній стабільності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені дослідження в цьому напрямку містять багато висновків, які оцінюють вплив діджиталізації на систему оподаткування від впровадження цифрових технологій в адмініструванні податків. Водночас науковці наголошують на важливості податкових взаємовідносин як складової економічної безпеки, впровадженні інновацій для стратегічного розвитку бізнесу. Зокрема, заслуговують на увагу праці таких науковців як M. Saunila [1], A. Olsson [2], C. Wadell [2], K. Baisalbayeva [10], Ch. Tang [3], Sh. Dong [3], R. Zhou [3]. Питанням фінансової економічної безпеки та пов'язаним податковим ризикам присвячені праці І. Юр'євої [4] та інших вітчизняних науковців.

Мета дослідження (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні значущості цифрової трансформації бізнес-процесів і податкових взаємовідносин для забезпечення економічної стійкості підприємств у контексті воєнних та поствоєнних викликів.

Дослідження спрямоване на ідентифікацію закономірностей впливу інноваційного потенціалу та цифровізації на адаптивність бізнесу, на визначення тенденцій трансформації традиційних моделей обліку, оподаткування й управління персоналом в умовах переходу до дистанційних форматів роботи та розвитку гіг-економіки

Виклад основного матеріалу. Пошук нових рішень і альтернатив традиційній діяльності є ключовою відповіддю на кризові явища. Одночасно з цим, забезпечення сталого зростання виступає необхідною передумовою підтримки життєздатності будь-якого підприємства. Зазначені чинники слугують інструментами підвищення стійкості бізнесу в посткризовий період. Водночас зовнішні виклики ускладнюють досягнення цієї мети, що потребує впровадження інновацій у всіх напрямках діяльності компанії.

Інноваційний потенціал визначається як здатність трансформувати знання та креативність у нові продукти й процеси, що, насамперед, проявляється у бізнес-культурі та обсягах інвестицій [1]. Саме це дає підприємствам змогу ефективно реагувати на зовнішні потрясіння та коливання [2].

Корпоративна стійкість вимагає від підприємств набуття високоякісних, інноваційних знань для створення основної конкурентної переваги, яку важко повторити. Це дозволяє їм протистояти загрозам зовнішнього середовища. Навіть коли

підприємства зазнають впливу зовнішніх потрясінь, вони можуть поступово відновлюватися завдяки своїй основній конкурентній перевазі [3]. Стратегічні ініціативи, що реалізуються у відповідь на кризи, такі як коригування бізнес-моделей та оптимізація процесів, мають вирішальне значення для довгострокової ефективності діяльності.

Сучасні кризові умови не лише змінюють стратегічні пріоритети підприємств, але й трансформують традиційні моделі організації праці та управління. Те, що раніше ґрунтувалося на фізичній присутності та паперових документах, поступово переходить у цифровий формат. Ця тенденція охоплює не лише виробничі процеси чи створення кінцевого продукту, але й ключові адміністративні функції – облік, фінанси, податкову звітність, управління персоналом. Відмова від паперових носіїв і перехід до електронних сервісів забезпечують скорочення транзакційних витрат, підвищення прозорості та швидкості операцій, що є критично важливим у періоди нестабільності.

Усе більше компаній використовують новітні технології для організації податкового обліку та ефективного управління. Впровадження таких рішень сприяє підвищенню ефективності податкових процесів, проте одночасно призводить до виникнення нових ризиків, пов'язаних із кібербезпекою та можливими помилками програмного забезпечення. Крім того, політична та економічна

нестабільність створюють додаткові виклики: політична непередбачуваність і економічні коливання можуть спричинити підвищення податкових ризиків через часті зміни у податкових правилах чи надмірний адміністративний контроль з боку податкових органів. [4]

Цифровізація бізнес-процесів стає каталізатором формування нових організаційних моделей. В умовах обмеженої мобільності та високих ризиків фізичної взаємодії підприємства впроваджують електронний документообіг, хмарні бухгалтерські системи, онлайн-платформи для податкової звітності та фінансового контролю. Це не лише оптимізує внутрішні процеси, але й створює основу для інтеграції з державними цифровими сервісами, що підвищує рівень комплаєнсу та довіри між бізнесом і регуляторними органами. Таким чином, цифрова трансформація охоплює всі рівні економічної діяльності – від операційного до стратегічного, забезпечуючи стійкість і адаптивність у кризових умовах.

Паралельно із цифровізацією управлінських функцій відбувається зміна форм зайнятості. Гнучкі моделі роботи, дистанційні формати та гіг-економіка стають відповіддю на виклики воєнного часу та економічної нестабільності. Це свідчить про глибоку структурну перебудову ринку праці, де цифрові платформи виступають ключовим інструментом для забезпечення доступу до роботи, підвищення

професійної мобільності та розвитку нових компетенцій. У результаті цифровізація та інноваційний потенціал взаємодоповнюють один одного, формуючи нову парадигму економічної стійкості та конкурентоспроможності.

3 жовтня 2022 р. Бюро статистики праці США (Bureau of Labor Statistics) включило до поточного опитування населення (CPS) новий блок питань, пов'язаних із дистанційною та

надомною оплачуваною роботою. Опитування з'ясовує, чи виконували респонденти свою роботу віддалено або вдома протягом референтного тижня, а також кількість годин такої роботи. За офіційною статистикою, навіть після завершення пандемії частка працівників, що працюють дистанційно, у Сполучених Штатах залишається стабільно високою – понад 20% учасників дослідження (рис.1). [5]

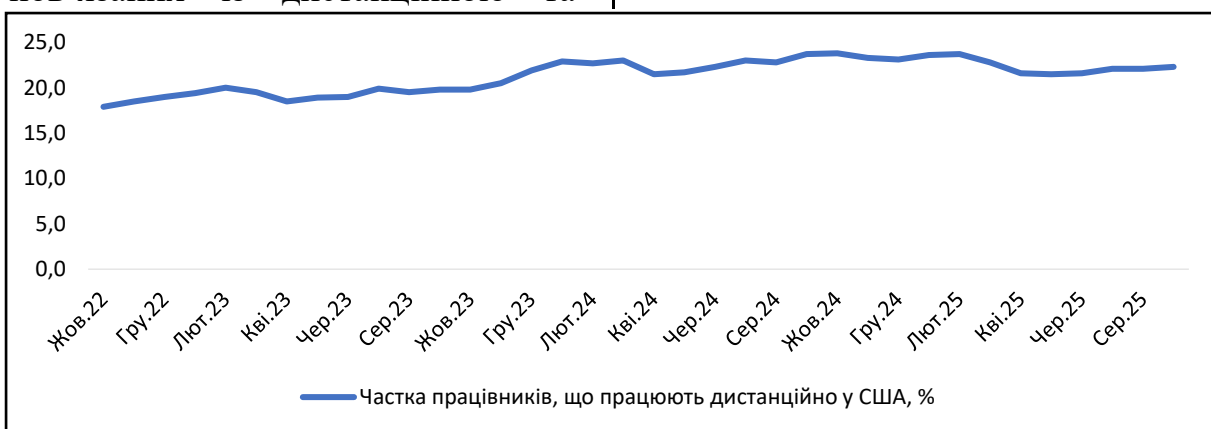

Рис.1. Частка працівників, що працюють дистанційно у США, %*

*Джерело: сформовано автором на основі [5].

В Україні відсутня офіційна статистика щодо кількості працівників, які виконують трудові функції дистанційно, що створює інформаційний розрив у дослідженні трансформації ринку праці. Проте результати опитувань Європейської Бізнес Асоціації дають змогу окреслити основні тенденції. Згідно з дослідженням 2023 року, 61% компаній надали можливість працювати дистанційно, причому 28% респондентів зазначили, що така опція доступна всім працівникам, тоді як 11% компаній не передбачали можливості віддаленої роботи [6]. У 2024 р. спостерігалось подальше

поширення гнучких форматів зайнятості: 25% компаній дозволяли дистанційну роботу всім категоріям персоналу, 63% – лише окремим співробітникам, а 12% – повністю виключали таку можливість, що на 5 відсоткових пунктів менше порівняно з попереднім опитуванням [7]. За даними дослідження 2025 року, дистанційна робота зберегла свою актуальність, проте відбулося певне зниження її доступності: 22% компаній надавали можливість працювати віддалено всім працівникам, 60% – лише частині команди, тоді як частка компаній, що працюють винятково з офісу, зросла до 18% порівняно з 12% у

2024 р. [8]. Ці дані свідчать про стабільну інтеграцію дистанційної роботи в корпоративні практики як один із факторів забезпечення безпеки персоналу, але також про тенденцію до часткового повернення до офісних форматів, що потребує подальшого аналізу в контексті цифровізації бізнес-процесів та адаптації ринку праці до воєнних і поствоєнних умов.

В умовах тривалої війни дедалі більшої популярності в Україні набуває гіг-економіка, що базується на короткострокових контрактах і тимчасових завданнях. Гіг-економіка дозволяє населенню адаптуватися до кризових умов на ринку праці, за яких стабільне працевлаштування є менш доступним. Про поширення гіг-економіки свідчать такі дані: через платформи Glovo, Bolt, Uber та Uklon працюють понад 300 тис. українців, кількість зареєстрованих надавачів послуг через платформу для фрілансерів Kabanchik збільшилась зі 194 тис. у 2020 р. до більш ніж 300 тис. осіб у 2024 р. [9].

Цифровізація є головним рушієм розвитку нових форм зайнятості у складний для України період. Завдяки цифровим платформам і технологіям з'являються нові шанси для пошуку роботи, самозайнятості, освіти та підприємництва. Використання таких технологій підвищує продуктивність, створює конкурентні переваги й сприяє впровадженню сучасних методів управління. Це також прискорює розвиток, відкриває більше вакансій і покращує умови праці. Оцифрування й автоматизація

трудових процесів стимулюють професійну мобільність, конкурентоспроможність працівників і оновлюють систему освіти та перепідготовки відповідно до потреб ринку праці.

Останнім часом спостерігається зростання зацікавленості з боку державних органів і неурядових організацій до аналізу потенційних можливостей та ризиків, які може створювати поширення цифрових технологій для бізнесу та суспільства. Водночас поняття «цифрове» у політичному дискурсі досі часто залишається недостатньо визначеним і має абстрактний характер. Як і інші сфери діяльності суспільства, сучасні податкові системи зазнають значного впливу технологічних інновацій, таких як великі дані, аналіз, штучний інтелект, машинне навчання, мобільність та хмарні обчислення. Ці моделі можуть використовуватися окремо або разом для поліпшення дотримання податкових зобов'язань платниками податків, мотивації співробітників податкових органів, оптимізації операцій та модернізації послуг. Дедалі більше платників податків сьогодні хочуть як відкритості, так і раціональної податкової структури. Це змушує політиків у всьому світі переоцінювати та модифікувати фіскальну структуру своїх держав і призводить до низки нових кроків, зокрема тих, що були прийняті представниками ОЕСР, ЄС та Групи 20 (G20). [10] Цифрова трансформація передбачає, що податкові адміністрації можуть

використовувати моделі прогнозування, аналіз макроекономічних тенденцій та коригування політики, що допомагає розвивати потенціал співробітників з метою перетворення даних на бізнес-активи. Це полегшує контроль за дотриманням законодавства та дозволяє уникнути податкових помилок і шахрайства, може сприяти поліпшенню послуг для платників податків шляхом просування нових методів взаємодії, прискорення традиційних процесів та полегшення доступу до інформації.

Запровадження нових форматів співпраці, розвиток гіг-економіки та цифровізація податкових взаємовідносин докорінно змінюють традиційні підходи до ведення бізнесу. Звичні процеси обліку, оподаткування та фінансового контролю, що раніше базувалися на паперових носіях і фізичній присутності персоналу, стають практично неможливими в сучасних умовах. Команди, які працюють дистанційно, часто за межами України через безпекові ризики, не можуть виконувати податкові активності у традиційний спосіб – вести паперову документацію, зберігати архіви в офісах або витрачати час на фізичний аудит. Ці обмеження актуалізують потребу в електронному документообігу, хмарних бухгалтерських системах та інтеграції з державними цифровими сервісами, що забезпечує безперервність податкового адміністрування, прозорість операцій та зниження

транзакційних витрат. Таким чином, цифрова трансформація стає не лише інструментом оптимізації, але й критичною умовою функціонування бізнесу в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

Згідно з результатами дослідження Світового банку, опублікованими у звіті «Україна: Звіт про дослідження вартості дотримання податкового законодавства у 2024 році», найбільш поширеними видами податкової активності серед українських платників податків є «подання податкової інформації» та «діловодство», про що повідомили відповідно 83,6% та 73% респондентів. Менш поширеними були податкові перевірки, про участь у яких повідомили лише 11,8% підприємств. Відвідування податкових органів для подання податкових документів було ще менш поширеним: про це повідомили 9% респондентів. Це підтверджує наше твердження, про кардинальну зміну процесів податкової взаємодії – від паперової подачі документів до мінімуму особистих взаємодій і переходу в цифру. [11]

Представники бізнесу зазначають, що підтримують цифрові послуги, які надаються українськими податковими органами. Зокрема, електронна подача податкових звітів отримала високу оцінку: 81,8% опитаних визнали її ефективною, тоді як 11,1% висловили незадоволення. Подібним чином, 78,3% користувачів дали позитивну

оцінку Електронному кабінету, тоді як 15,7% вважають, що його слід удосконалити. [11]

Водночас відгуки щодо інших послуг, які безпосередньо характеризують якість взаємодії (надання консультацій та підтримки бізнесу), були суперечливими. Значна частина респондентів виявила нерішучість щодо їхньої якості. Інформаційно-довідковий ресурс ЗІР отримав позитивну оцінку від 35,2% підприємств, негативну – від 17,8%, тоді як 46,8% або не знали про цю послугу, або не змогли надати остаточну оцінку. Роль Державної податкової служби як постачальника електронних довірчих послуг отримала 45,4% схвальних оцінок, але 43,8% респондентів або не користувалися нею, або утрималися від оцінки її якості. Інформаційні послуги кол-центру отримали різнопланові оцінки: 32,3% респондентів висловили позитивне ставлення, 26% надали негативну оцінку, а

41,7% або не користувалися зазначеною послугою, або утрималися від коментарів. Використання чат-бота та електронної пошти в кол-центрі обмежене: позитивно ці канали оцінили 29,1% опитаних, незадоволення висловили 20,4%, а 50,5% не скористались ними або не надали власної оцінки. [11]

Для практичного аналізу цього питання ми опрацювали 1433 індивідуальні податкові консультації, які ДПС надала у відповідь на запити платників податків. Всі ці консультації були розміщені в Єдиному реєстрі індивідуальних податкових консультацій за період від 1 вересня до 27 листопада 2025 р. На їх основі можна зробити висновок про певні труднощі у взаємодії між бізнесом і державними органами, зокрема із проаналізованих текстів індивідуальних податкових консультацій, четверта частина не містили детального роз'яснення на запит платника (рис. 2).

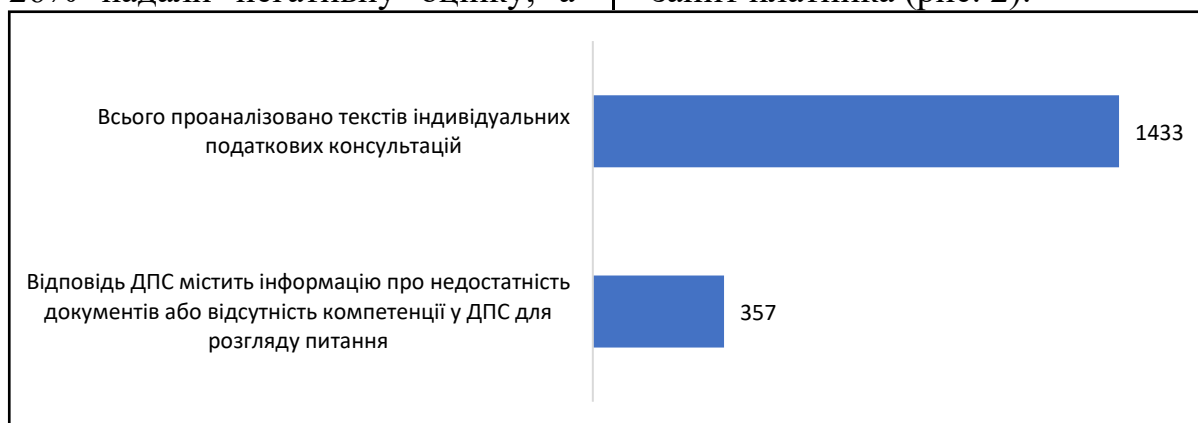

Рис.2. Результати аналізу текстів індивідуальних податкових консультацій на предмет повноти наданих відповідей*

**Джерело: сформовано автором на основі [12].*

Аналіз індивідуальних податкових консультацій свідчить про наявність системних бар'єрів у комунікації між бізнесом та

контролюючими органами. Податкові органи демонструють низьку готовність до конструктивного діалогу в умовах

невизначеності, часто посиляючись на те, що порушене питання виходить за межі їх компетенції. Така позиція суперечить практиці податкового контролю, де аудитори не оперують подібними обмеженнями під час перевірок. Крім того, відповіді на запити платників податків нерідко містять лише загальні цитати з Податкового кодексу, без надання конкретних роз'яснень, що ускладнює прийняття управлінських рішень. Типовим аргументом є твердження про ненадання платником повного пакета документів, навіть у випадках, коли питання стосується форс-мажорних обставин, спричинених воєнними діями, зокрема знищення майна, документування та оподаткування втрат, а також неможливості виконання податкових обов'язків за встановленою процедурою.

У таких умовах менеджмент підприємств фактично залишається наодинці з податковою невизначеністю. З одного боку, держава декларує впровадження цифрових сервісів і спрощення процедур, що створює ілюзію доступності та прозорості процесу, але на практиці результативність взаємодії знижується через надмірний бюрократизм і нечіткі вимоги. Це змушує компанії шукати альтернативні методи управління податковими ризиками, покладатися на професійність внутрішніх команд або залучати зовнішніх провайдерів послуг аутсорсингу, що збільшує операційні витрати. Окремі підприємства розглядають більш

креативні підходи, зокрема страхування податкових ризиків, яке поки що не набуло поширення в Україні, але може стати перспективним інструментом у контексті зростання невизначеності та ризиків у бізнес-середовищі.

Аналіз статистичних даних Світового Банку свідчить про суттєву диференціацію підходів до ведення обліку та оподаткування залежно від розміру підприємства. На мікропідприємствах без найманих працівників 87,9% власників або керівників особисто здійснюють бухгалтерський облік, тоді як на підприємствах із чисельністю до 50 осіб цей показник знижується до 32,8%, а на великих підприємствах (понад 50 працівників) повністю відсутній, що підтверджує повну залежність від професійних спеціалістів. Переважна більшість бізнес-структур покладається на внутрішніх співробітників (69,6%), тоді як залучення зовнішніх експертів становить 12,7%, комбіновані моделі складають 11,1%.[11]

Ці результати підкреслюють критичну важливість фахової підготовки спеціалістів, які займаються управлінням податковими ризиками, особливо в умовах цифровізації та зростання складності регуляторного середовища. Сучасні виклики вимагають не лише знань у сфері податкового законодавства, але й компетенцій у роботі з великими масивами даних, що генеруються в реальному часі, та врахування їх екстериторіальності, зумовленої дистанційними форматами роботи

та глобалізацією бізнес-процесів. Ефективне управління податковими ризиками передбачає використання аналітичних інструментів, автоматизованих систем комплаєнсу та технологій обробки Big Data, що забезпечує своєчасну ідентифікацію загроз і мінімізацію фінансових втрат. Розвиток професійних компетенцій у сфері податкового ризик-менеджменту є стратегічною умовою економічної безпеки підприємств у сучасному цифровому середовищі.

Висновки. Отже, цифрова трансформація бізнес-процесів та податкових взаємовідносин є ключовим чинником забезпечення економічної стійкості підприємств у кризових умовах. Перехід від традиційних моделей управління, заснованих на фізичній присутності та паперовому документообігу, до електронних сервісів і хмарних рішень дозволяє мінімізувати транзакційні витрати, підвищити прозорість операцій та забезпечити безперервність функціонування бізнесу навіть за умов воєнних ризиків. Встановлено, що цифровізація не лише оптимізує адміністративні процеси, але й формує нові організаційні моделі, зокрема розвиток дистанційної зайнятості та гіг-економіки, що стають адаптивною відповіддю на нестабільність ринку праці.

Аналіз статистичних даних та практики взаємодії бізнесу з податковими органами засвідчує наявність системних проблем у сфері комунікації та управління податковими ризиками. Незважаючи на впровадження електронних сервісів, високий рівень бюрократизму та нечіткість роз'яснень з боку контролюючих органів зберігають податкову невизначеність, що змушує підприємства шукати альтернативні механізми її мінімізації. В умовах цифровізації та екстериторіальності бізнес-процесів особливого значення набуває професійна підготовка фахівців у сфері податкового ризик-менеджменту, здатних працювати з великими масивами даних, застосовувати аналітичні інструменти та інтегровані системи комплаєнсу.

Цифрова трансформація виступає не лише технологічним трендом, а й стратегічною умовою забезпечення економічної безпеки підприємств. Її ефективність залежить від поєднання інноваційного потенціалу бізнесу, розвитку компетенцій персоналу та створення прозорого регуляторного середовища, що дозволяє мінімізувати податкові ризики та формувати конкурентні переваги в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

References

- Saunila, M. (2016). *Innovation capability in achieving higher performance: perspectives of management and employees*. *Technology Analysis and Strategic Management*, 29(8), 903–916. <https://doi.org/10.1080/09537325.2016.1259469>
- Olsson, A., Wadell, C., Odenrick, P., & Bergendahl, M. N. (2010). *An action learning method for increased innovation capability in organisations*. *Action Learning Research and Practice*, 7(2), 167–179. <https://doi.org/10.1080/14767333.2010.488328>

- Tang, C., Dong, S., & Zhou, R. (2024). The impact of digitalization on corporate resilience. *International Review of Economics & Finance*, 97, 103834. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2024.103834>
- Yuryeva, I. (2024). Diagnostics of tax risks as a tool for ensuring financial and economic security. *Bulletin of the National Technical University Kharkiv Polytechnic Institute (Economic Sciences)*, 6, 23–27. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.6.23> [in Ukrainian]
- Labor Force Statistics from the Current Population Survey. (n.d.). Bureau of Labor Statistics. <https://data.bls.gov/timeseries/LNU0201B46B>
- Research on the Ukrainian labor market. (2023). European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny-2/> [in Ukrainian]
- Staff shortages, high salary expectations, and mobilization are key labor market trends for 2024. (2024). European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi/> [in Ukrainian]
- Research on the Ukrainian labor market in 2025. (2025). European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-ta-zrostannya-zarobitnyh-plat-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2026-rotsi/> [in Ukrainian]
- Yatsenko, L. (2025). Trends in the Ukrainian labor market during wartime. National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trendy-na-rynku-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-viyny> [in Ukrainian]
- Baisalbayeva, K., Enden, E., Tenan, R., & Flores, R. (2018). Digital Transformation of Tax Administration. Microsoft and PricewaterhouseCoopers Publication. URL: <https://www.pwc.nl/en/publicaties/digital-transformation-of-tax-administration.html>
- Ukraine 2024 Tax Compliance Cost Survey. (2024). World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099122924201549223>
- Data from the Unified Register of Individual Tax Consultations. State Tax Service of Ukraine. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/registers/ipk> [in Ukrainian]